

Carsten Thau – Arkitekturprofessorens essays minder om hans fabelagtige forelæsninger

Carsten Thau var professor i arkitekturs teori og historie på Det Kongelige Akademis arkitektskole i København. Foto: Søren Bidstrup/Ritzau Scanpix

Nini Leimand 23.01.2022

KUNST & ARKITEKTUR // BØGER – Når arkitekturprofessor Carsten Thau lod et show af associationsrækker rulle ud og dissekerede fænomener og bygninger med sproglig finesse, inspirerede han alle med sin storsmittende entusiasme og intellektuelle spænd. Nu er en samling fængslende essays om kunst, arkitektur og politik, udvalgt af kompetente venner og kolleger, netop udkommet på årsdagen for professorens død. Arkitekt, ph.d. Nini Leimand, der selv fulgte Thau som studerende, gennemstrømmes af begejstring over bogen.

Carsten Thau – om transparens og andre essays

Forfatter: Carsten Thau

Redaktion: Christian Bundegaard, Anne Romme, Frederik Stjernfelt, Kjeld Vindum

Forlag: Strandberg Publishing. 272 sider. Udkom d. 18. januar 2022.

Carsten Thau havde sin akademiske baggrund på en af de første årgange af idéhistoriestudiet ved Aarhus Universitet, og et studieophold i Tyskland gav ham en første base i Frankfurterskolen og tysk kulturhistorisk tradition.

Hans interesse for arkitekturen udviklede sig under hans ansættelse som lektor ved Arkitektskolen Aarhus fra 1976-94. Herfra kom han til Moderne Kultur på Københavns Universitet, hvorfra det rygtedes helt ind til Kunstakademiets Arkitektskole på Charlottenborg, at han holdt nogle fabelagtige forelæsninger, jeg og mange medstuderende valfartede til.

Det var overvældende, og stoftrængslen var evident. Men det efterlod en vidunderlig oplevelse i et tvivlende og utålmodigt sind af, at arkitektur, kunst og politik er gensidige størrelser, og det er bare om at tage livtag med de udtryksformer, der ræsonnerer i den enkelte.

Det var langt fra så alvorstungt og til tider selvhøjtideligt, som det jeg mødte på arkitektskolen. Det var et show af associationsrækker, og herligt var det, at Thau nød at knipse højlydt, hver gang der skulle skiftes slides.

Arkitektekspert og professor Carsten Thau (1947-2021). Foto: Søren Bidstrup/Ritzau Scanpix

Lykkeligvis for Det Kongelige Akademis arkitektskole i København blev Thau i 1994 ansat som professor i arkitekturens teori og historie, hvor han virkede frem til sin alt for tidlige død i 2021.

Hans hovedinteresse blev modernitetens gennembrud og etablering i 1800- og 1900-tallet i Europa og USA og han efterlod sig et ambitiøst og ufærdigt manuskript om fænomenet transparens i kunst-, arkitektur- og film i første halvdel af 1900-tallet.

En redaktionsgruppe bestående af venner og kolleger, har sammensat bogen *Carsten Thau – Om transparens og andre essays*, der består af en række af hans vigtigste tekster om bl.a. arkitektur, film og billedkunst.

Om redaktionsgruppen

- Christian Bundegaard er forfatter, maler og cand.phil. i idéhistorie.
- Anne Romme, arkitekt og ph.d., er lektor og programleder ved Institut for Bygningskunst og Kultur på Det Kongelige Akademis.
- Frederik Stjernfelt er professor i semiotik, videnskabsteori og idéhistorie på Institut for Kommunikation, Aalborg Universitet København.

- Kjeld Vindum er arkitekt og lektor på Institut for Bygningskunst og Kultur på Det Kongelige Akademi.

Teksterne er forfattet over en lang årrække fra 1989 og frem til 2020 og hentet fra udstillingskataloger, arkitekturtidsskrifter, dagblade mm.

De er ordnet i tre afsnit: Først under overskriften ”Figurer”, syv essays om vidt forskellige emner, der demonstrerer bredden i Thaus interessefelt – fra trapper til rammer, fra politiske medløbere til Venedigs vaklen mm. Dernæst under overskriften ”Interventioner”, seks kortere anmeldelser og kommentarer. Og sluttelig under overskriften ”Transparens og intransparens”, tekster viet til temaet om gennem- og uigennemsigthed, der optog en central plads i Thaus arbejde i de sidste år.

Fænomenet “trappe”

Bogen åbner med en kærlig hilsen i anledning af Kunstakademiets 250-års jubilæum ”Opstigning til Akademiet – Charlottenborgs fantastiske trapper set i udblik – et essay om trappen som fænomen” (2004), med et smukt eksempel på Thaus enestående evne til at dosere teorier og historisk viden umærkeligt iblandt sansemættede beskrivelser af noget så elementært som i dette tilfælde trapper.

”Trapper i 1800-tallets offentlige bygninger er ofte så bredde, at man ikke kan kontrollere både deres højre og venstre side. Gelændere forekommer at være så svære, at man ikke kan fatte om dem, de virker som suverænt faldende, kontinuerne blokke i poleret marmor. Opstigningen kan derved indstifte et mindre limbo, hvor man selv i oprejst position bøjer nakken”.

Glastrappen i Bruno Tauts pavillion. Foto: Werkbundarchiv, Museum der Dinge, Berlin

Om Charlottenborgs nyeste ståltrappe, der skærer sig rundt om en elevator forlyder det:

”Kroppen inviteres af denne trappe primært i egenskab af rugbrødsmaskine. Opfattelsen i 1970’ernes arkitektur var den nøgterne, at man i en kunstbygning må undgå for megen teatertorden”.

At danne stærke billeder af henholdsvis draperendemarmorblokke og rugbrødsmaskiner i samme ombæring sætter gang i analysen.

Rammer

Under titlen ”Murder incorporated – Rammen i billedværker fra Matisse til Microsoft Windows” (2008) omhandler det rammens udviklingshistorie og momentvise likvidering. Rammens billedkunstneriske dialog med arkitekturen, dens rumdannelse og ikke mindst direkte slægtskab med vinduesåbninger, bliver ifølge Thau til stadighed ved med at spille en stor rolle.

Bogen er rigt illustreret og i øvrigt yderst indbydende og begavet sat op, og jeg nævner det her, fordi jeg i denne tekst på side 55 gyser af glæde over den flabede skygge, der kastes fra Gotthard Graubners rammeløse men polstrede billede (1995) ud over tekst- og billedfladens margin.

Film og arkitektur

Man er ikke i tvivl om, at Thau alle dage må have været en inkarneret biografgænger. Mange af teksterne refererer med fotografisk præcision til specifikke film og scener.

I ”Storbyen i biografens mørke – Om filmen, arkitekturen og byens poetik” (1990) manes det afslørende frem, hvordan vi i biografens mørke ”oplever lærredets begivenheder imaginært, at man så at sige hallucinatorisk er identisk med det, der ser, gør det muligt for kameraet at fastholde opmærksomheden.

Selv hvor det er vendt imod tomme byrum, forladte genstande i interiører, der alt sammen får en ejendommelig anonymitetens intensitet, som de aldrig har på en teaterscene, hvor ingen gider kigge på noget mennesketomt særligt længe”.

Det er tankevækkende flashback til Thaus forelæsninger på Moderne kultur, hvor han med lige dele begejstring og ildevarsling konstaterede, ”hvordan filmarkitekturen ikke blot afbilder byen, men bliver et laboratorium for visse storbyers vision om sig selv, sådan som allerede Metropolis (1927), men også Blade Runner (1982) synes at vandre ind som inspiration for metropolernes egen arkitektoniske udvikling.

Filmen eller byen glider her i ét, visse storbyer synes for længst grebet af deres egen cinematografiske hallucination, og billederne vandrer frit ud og ind af biografens mørke”.

Bauhaus

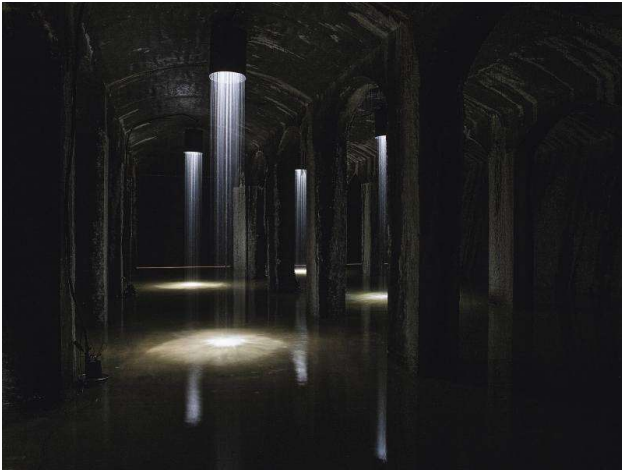
I ”Medløberen – Bauhaus og den nazistiske kulturpolitik” (2009) får vi endnu en vinkel på Thaus dybe viden om Bauhaus, et kraftcenter etableret i 1919 og lukket i 1933, som han meget ofte refererede til.

Men derudover er det sundt at blive mindet om, ”at *Le Corbusier* tidligt i sin karriere havde stærke sympatier for den italienske fascisme. Et andet mere anekdotisk forhold vedrørende karrierer inden for arkitekturen i mellemkrigstiden vil også få enkelte til at studse, nemlig den tanke, *Albert Speer* selv har fremført, at han ville have udviklet en ganske anden politisk orientering, såfremt han som ung student var blevet optaget på *Hans Poelzigs* afdeling på Berlins *Technische Universität*, og ikke som det skete, på *Heinrich Tessenows* afdeling”.

Erfaringen af det fraværende

I udstillingskataloget til ”*Lysets vandveje – Cronhammer i Cisternerne*” (2015) fryser Thau ”dette kritiske tidspunkt, hvor industriallæg er bragt til tilstand og lukket ned, men hvor de, før de går i opløsning, en sidste gang viser deres værdighed. Cisternerne indgyder dog mere en sublim gru end melankoli. De er ret barske, ikke nogen hofdessert for sværmere”.

Det forlyder videre, at ”*fælles for industrialderens i reglen imponerende bygningsværker er den særlige værdighed, de opnår, når de én gang er forladt. De træder da ud af dagligdagen, og det selvfølgelig foreliggende bliver til arkæologiske rester, store tegn af en vis gådefuld beskaffenhed*”.

Cisternerne. Foto:

Frederiksbergmuseerne/Christina Capetillo

I denne tekst som i flere andre fremdrager han til min store begejstring hans optagethed af arkitekturens potentielle antropomorfe karakter.

”Som kroppen har sine åbninger: øjne, mundhulen, ørerne eller næsebor, har den normale huskrop sine åbninger: vinduer, skodder, aftrækskanaler, døre og så videre. Vi kan, uden nødvendigvis at skænke det mange tanker, dagligt etablere en parallelkontakt mellem egenkroppen og huskroppen, dens åbninger, skiftende temperaturer, husets måder at ’trække vejret på’ og så videre. Normalt etableres denne forbindelse ubevidst, men står man i et ekstraordinært rum som Cisternerne, erfarer man til gengæld, at noget er fraværende”.

Ægte og generøs

Lettere gnidningsfrit igennem ”Venedig – virkeligheden vakler; Lagunebyen set af kunstnere og filosoffer: forførende, dæmonisk og kun delvis virkelig” (2014), som er et lige dele fascinerende og skamredet genstandsfelt, er det en tiltrængt fornøjelse af nå frem til ”Tingenes teater – Hvis jeg var museumsinspektør på Moesgaard” (2007). Denne tekst er et blot og bart udskrift af et causerende oplæg holdt på Moesgaard i forventningens glæde over projektet til det nye museum, der på det tidspunkt var på tegnebrættet.

”Jeg har slet og ret ud fra mine mange års erfaringer med at trække ældre tanter og børn med ud på Moesgaard lange lørdag eftermiddage kort gjort mig nogle tanker om, hvis jeg var inspektør for en periode, hvad jeg så ville smække på programmet”.

Bogens crescendo handler om langt mere end det til tider ansvarsforflygtigende og postulerende begreb transparens

Vi har at gøre med en ægte og generøs intellektuel, som formåede at præge samtidens offentlighed i bredere forstand. ”Jeg antager, at det er noget, der ligger som præmis for jer, at I skal sælge billetter, på nutidens kulturministerielle vilkår, det vil sige under denne evnesvage idé om præstationsmål, der for tiden invaderer alle sektorer af samfundslivet”.

Thau fremdrager *dioramaer*, disse magiske men i nutidens øjne ofte bedagede 1:1 tableauer argumenterer han, vinder i anskuelighed pga. af deres suggestive karakter, selv i en tidsalder hvor vi har disse elektroniske medier, som æder sig ind på tingene og i øvrigt gør dem stofløse. Stivnede dioramaer kombineret med filmiske panoramaer – publikum elsker levende billeder!

Hvornår er nok nok?

Blandt de kortere tekster i Interventions-afsnittet vil jeg fremhæve den dobbelt så lange (!), bragt som anmeldelse i fagbladet Arkitektur DK under den rammende overskrift ”Det store udtræk – Om Tietgenkollegiet” (2007).

”Oplevelsen af forundring sætter igennem, fordi der med Tietgenkollegiet er indtrådt en arkitektonisk begivenhed, arkitekturen optræder som noget, der frembringer verdener, som noget eventyrligt, uden at man på den anden side vil hævde, at denne bygning typologisk går til excesser.

Der er i kollegiets fremtoning i bylandskabet på én gang noget fortroligt, henholdsvis gammelt og genkommende, parret med et mindre chok. Chokket udgår fra det optisk stimulerende og det taktilt indbydende i facadens varierende fremspring og forsætninger”.

Det panoptiske gårdrum, som Thau beskriver som et veritabelt forum, en menneskelig og social kondensator, er præget af et virvar af udtrukne ’kasser’ af rum med ubrudte vinduespartier i ’kassernes’ fulde brede og højde. Han inviterer os ind i hans undren og spørger sig selv og hans læsere, om hvornår nok er nok?

Det vidunderlige er, at vi ikke blot opfinder billederne, men at de i processens spejlrelationer opfinder os
Carsten Thau

”Man ser ud i en mangfoldighed af simultane begivenhedsrum, samtidig med at man ikke kan udtømme de potentielle blikke mod ens eget sted kastet ind fra flere sider. Formentlig er det sådan, at selve uoverskueligheden i mængden af potentielle indkig skaber en vis immunisering og udløser en universel opstemthed, en optisk massage i følelsen af et uvist nærvær. Denne er ikke så narcissistisk i sin opbygning som privatboligerne i VM Husene (...)”, konstaterer Thau.

Thau ligger i det afsluttende tredje afsnittets indledende tekst ”Det glasklare trylleri – Aspekter af glassets fænomenologi” (1998) med vanlig modsætningsfyldt præcision ud med at konstatere, at *”den aktuelle glasarkitektur er på én gang utrolig og nøgtern, fabelagtig og drømmeløs”*.

Til dem af jer, der ligesom undertegnede umiddelbart, fik nogle lidt lunkne associationer til mit eget fags værste ’smørstegte’ floskler, for at bruge endnu et af Thaus herlige tillægsord, da jeg blev præsenteret for bogens titel ”Om transparens og andre essays”, kan jeg forsikre, at bogens crescendo handler om langt mere end det til tider ansvarsforflygtigende og postulerende begreb transparens.

Den indpakkede rigsdagsbygning i Berlin.

Christo og Jeanne-Claude, 1995. Foto: Wolfgang Volz

En bygning på operationsbordet

Glæd jer ikke mindst til ”Lukket og slukket! – Det hermetiske hus som tankeobjekt” (2013) fra et udstillingskatalog om Jesper Rasmussens fotografiske værker.

”I en foruroligende afdeling af Jesper Rasmussens værker er husene forsejlet, ja, ikke blot døre og vinduer afviklet, også gaden er tømt for brus af mennesker, biler, blinklys, cykler, flagstænger, skilte etc.”

Her er for en gangs skyld umiddelbart intet ’frapperende’ i Rasmussens kunst, i betydningen noget der gør sig bemærket eller imponerer – et skønt frankofilt udtryk, som går igen i Thaus tekster.

Helhedsindtrykket af disse værker er en art anatomisk teater, og Thau er en sproglig ekvilibrant ud i at dissekere

En “huskrop” er på operationsbordet, og Thau fortsætter den ansporende analogi:

”Huset fremstår ikke som en ting, men som en skabning, det rummer med sine åbninger og facadeorden fysiognomiske træk. Det kan med portaler og vinduesudskæringer ligne en ansigtsmaske med øjne, næse, mund, et væsen lige så meget som en ting. Den systematiske udviskning af disse træk virker da i tur og orden ubehagelig, som et angreb på selve bygningen og dens besker inden for spejlrelationen”.

Om et billede af Hotel Astoria fra 2005 af Rasmussen skriver Thau: *"Billedet besidder en særlig performativitet. Atmosfæren af gryende dag indstifter en stemning af noget verträumt, en, der drømmer om sig selv, der gør det til en Hammershøi for 2000-tallet"*.

Thau slutter essayet af med følgende tankevækkende fund: *"Det vidunderlige er, at vi ikke blot opfinder billederne, men at de i processens spejlrelationer opfinder os"*.

I tur og orden

Fremme ved det ufærdige essay "Om transparens – det analytiske rum i maleri, arkitektur og film efter 1900" er forventningerne høje.

Den bærende tese består i påstanden om, at Picassos analytisk-kubistiske malerier og konstruktive skulpturer danner en *"helt åbenbar inspiration for Le Corbusiers mest radikale værk fra perioden, Villa Savoye (1931). Der er en særlig form for transparens, et rummets flow gennem objektet, i den anatomiske opdeling af objektet med henblik på at skabe optisk porøsitet"*.

Utvivlsomt endnu en videnskabelig sten, der bør vendes, men som arkitekt bliver jeg primært optaget af at forstå, hvorfor mesteren selv ifølge Thau udtrykkeligt tog afstand fra netop den analytiske kubisme?

Entreen i Le Corbusiers Villa Savoye. Foto: Dave Morris

I 1917 formulerer maleren Amédée Ozenfant og Le Corbusier purismens doktrin i deres bog *Après le cubisme* i et determineret forsøg på at lægge afstand til kubismen. Jeg savner illustrationer af den puristiske fordring fra dette essay på, hvori denne afstandtagen mere konkret bestod?

Men det er evigt fascinerende og lidt udmattende at høre om, hvordan malere og avantgardearkitekter analyserer deres værker i mindste detalje – og det vel at mærke som stærkt artikulerede træk i værkerne selv, således at værkerne fremstår som refleksioner over sig selv i en analyserende fremvisningsproces.

Helhedsindtrykket af disse værker er en art anatomisk teater, og Thau er en sproglig ekvilibrist ud i at dissekere.

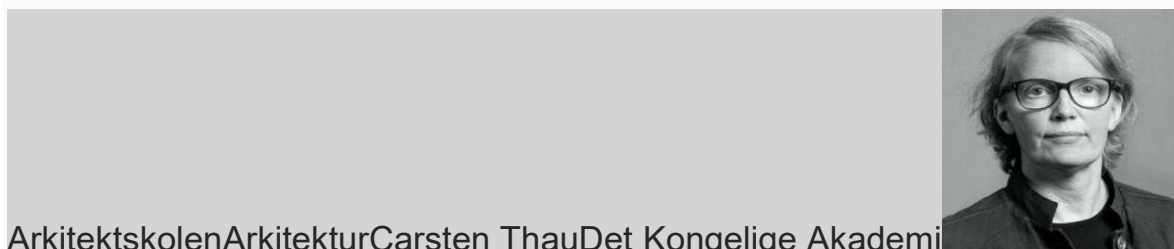
Jeg er helt igennem imponeret over, hvordan det er lykkedes redaktionsgruppen at udvælge teksterne blandt den enorme produktion, Thau har begået

"I Villa Savoye af Le Corbusier åbenbares husets anatomi gennem en skærmagtig rammesættende facade, kirurgisk 'skeletterende' elementer, frit disponerede dæk samt et antal selvstændiggørende træk ved udformningen af trapper, ramper, niveauspring, fritstående søjler.

Desuden, som et markant fænomen, en stort udspændt glasmembran i dagligstuen, der virker som et åbnende kirurgisk snit mod mellemdækkets terrasse, hvorfra en ekspressiv zigzagrampe leder til tagterrassens solarium, der igen optræder som en fritstående skærm mv".

Jeg er helt igennem imponeret over, hvordan det er lykkedes redaktionsgruppen at udvælge teksterne blandt den enorme produktion, Thau har begået, og ikke mindst at koreograferer dem til en yderst inspirerende helhed.

Ikke kronologisk og 'i tur og orden', endnu en lidt altmodisch vending, som jeg klukker over, at Thau brugte igen og igen, men med indlevet fornemmelse for Thaus intellektuelle spændvidde samt glæde ved og enestående evne til at associere imellem kunst, arkitektur og politik.

Arkitektskolen Arkitektur Carsten Thau Det Kongelige Akademi

Nini Leimand

Født 1970. Arkitekt, Erhvervs-ph.d., lektor på Institut for Bygningskunst og Teknologi, Det Kongelige Akademi.